V. Salvador (ed.), *L'ull despert. Anàlisi crítica dels discursos d'avui*, València, Tres i Quatre, 365 pp.

L'ull despert és una obra coral editada per Vicent Salvador, un dels referents de l'anàlisi del discurs en llengua catalana. En aquesta ocasió, l'enfocament adoptat és el propi de l'anàlisi crítica del discurs (ACD), en un intent d'ampliar la recerca més interessada a abordar la dimensió lingüística i comunicativa de la ideologia. Són escassos els estudis en català dedicats a aquesta perspectiva desenvolupada en els darrers anys per especialistes tan remarcables com Teun Van Dijk, Norman Fairclough, Ruth Wodak, Patrick Charaudeau o Theo van Leeuwen. Els antecedents més destacats de *L'ull despert* són *Anàlisi crítica del discurs. Mitjans de comunicació i llengua*, un conjunt d'estudis editat per Laia Climent (2006); *El llenguatge dels polítics: anàlisi del cas català*, de Margarida Bassols (2007) i *Discurs polític i identitats (trans)nacionals*, editat per M. Josep Marín (2010). El fet que algunes obres siguen un conjunt de col·laboracions palesa un dels atributs més rellevants de l'ACD: l'heterogeïtat metodològica i la varietat de discursos abordats. Aquesta «aproximació» crítica (per dir-ho a la manera de Van Dijk) evidencia una tendència en els estudis lingüístics que accentua l'exploració crítica de problemes socials com el sexisme, el racisme i ideologies com el neoliberalisme i el nacionalisme, tal com es produeixen i es reprodueixen a través del discurs. La producció en ACD se suma als també recents estudis sobre la literacitat crítica i als estudis culturals, un altre camp d'investigació de forta implantació en l'àmbit anglosaxó amb unes característiques molt semblants a l'ACD, més centrada, però, en les estratègies lingüístiques i retòriques. De tota manera, és cert que ja existien moltes obres que han analitzat l'exercici del poder a través del llenguatge, la qual cosa indica, com recorda Van Dijk, que l'ACD no és una disciplina. Aquests estudis es proposen, també, connectar l'àmbit acadèmic de la lingüística amb la societat: l'anàlisi del discurs és, des d'aquest punt de vista, una acció social més, una forma de contrapoder.

L'ull despert s'estructura en deu capítols completats amb un apèndix bibliogràfic que inclou les referències de cada capítol i, en general, d'aquest camp de recerca. Els quatre primers capítols tenen un component més teòric i exposen l'estat de la qüestió de l'ACD: els problemes, els reptes, les línies d'investigació recents i les vies d'estudi que possibilita. En el capítol introductori, Vicent Salvador explica en què consisteix aquesta mirada crítica al discurs i que, fent-se ressò de Daniel Cassany, anomena lectura «entre línies», és a dir, aquella que pren consciència de les intencions de l'autor, detecta el seu posicionament ideològic, desvela el que oculta entre o rere les paraules, explicita les inferències que genera el seu discurs, rastreja les pressuposicions, desemmascara les metàfores i els tecnicismes amb què maquilla els fets, identifica els estereotips que fa servir, reconstrueix el perfil de lector que s'ha confeccionat i explica el tractament que dóna a la informació: les omissions de dades i la jerarquia informativa. Tot seguit, Salvador revisa determinats fenòmens presents sobretot en la comunicació política actual com ara el que els anglesos anomenen *tabloidisation* (la banalització i espectacularització del discurs), el nacionalisme lingüístic, l'ús constant de metàfores (que propicien un enfocament determinat dels fets) i el populisme, amb la intenció de suggerir diferents propostes d'estudi. Dominique Mainguenau, especialista francès en anàlisi del discurs i col·laborador de Vicent Salvador en algunes obres prèvies, firma el capítol següent, que és la traducció d'un treball publicat uns anys

enrere. Si la resta d'estudiosos (encapçalats per Van Dijk) consideren l'ACD una «aproximació» per l'absència d'una metodologia i el caràcter multidisciplinar, en canvi Mainguenau no dubta a qualificar-la de «disciplina». En el seu text, l'autor explica la relació que l'ACD té amb l'anàlisi del discurs *tout court* tot negant que la diferència radique en la dimensió «crítica» de la primera respecte de l'altra. Per a ell, l'anàlisi del discurs és essencialment crítica per una sèrie de raons: la selecció del corpus d'estudi; la pluralitat de textos que examina i que supera les jerarquies canòniques tradicionals; el lligam que estableix sempre entre els textos, les pràctiques socials i els interessos de l'autor i, finalment, l'operació de traure a la llum el contingut subliminar (novament, la lectura «rere les línies»). En relació a aquesta última característica, Mainguenau distingeix el component «hermenèutic» i el component «analític» de l'ACD. El primer «pretén descobrir els procediments de dissimulació relacionats amb certs interessos» per desacreditar l'autoritat que s'arroguen els textos, mentre que el vessant analític s'orienta a «modelar les relacions entre discurs i ideologia». Fins i tot es pot diferenciar una «hermenèutica clara», que interpreta els textos que tenen una autoritat més poderosa (la literatura, la filosofia, la religió) d'una «hermenèutica obscura», que s'aplica a tota mena de textos que preserven algun tipus de dominació (de classe, racista, sexista) i que contenen informació oculta que cal desvelar.

En el capítol següent, David Pujante i Esperanza Morales fan un recorregut per la seua tasca investigadora, que els ha portat a estudiar el discurs polític espanyol de l'època democràtica des dels renovellats postulats de l'antiga retòrica clàssica (actualitzada per a l'examen dels discursos persuasius contemporanis), enriquits amb les aportacions eclèctiques de l'etnografia de la comunicació (Goffman), la lingüística cognitiva (Lakoff) i la teoria de l'argumentació de Van Eemeren i Grootendorst (que aquests autors anomenen «pragmadialèctica»). D'aquesta manera, van sorgint al llarg dels anys els diferents fonaments de la recerca d'aquests dos estudiosos: l'estructura general del discurs argumentatiu, els conceptes de personalitat discursiva i de marc cognitiu i les normes dialèctiques de l'argumentació. Pujante i Morales indiquen l'amplitud (i, per tant, complexitat) de l'objecte d'estudi (les relacions entre poder, ideologia i llenguatge) per justificar la varietat d'enfocaments metodològics que engloba la recerca adscrita a l'ACD i subratllen l'originalitat en el context europeu de l'aproximació retòrica que ells adopten en els seus treballs. Així mateix, destaquen el que qualifiquen de «responsabilitat ètica de la investigació», és a dir, el paper social del lingüista en la censura de la manipulació i el domini que s'exerceix mitjançant el discurs com a creador de desigualtat i opressió. Aquest plantejament crític de la labor acadèmica significa, així, una «revitalització de la tradició humanística». Lluís Payrató tanca aquesta primera part del volum amb un capítol en què insisteix en el rol crucial que té el context en la configuració del discurs i la incorporació progressiva de diferents canals de transmissió en una societat tecnològicament sofisticada com l'actual, és a dir, allò que s'anomena «multimodalitat». Si bé l'autor dedica poc espai a reflexionar sobre l'ACD, en canvi remarca, com la resta d'autors, els límits imprecisos de l'anàlisi del discurs, un atribut inevitable en un moment històric com el nostre en què cada vegada s'advoca més pel caràcter interdisciplinari de la recerca en les ciències humanes i socials.

La segona part de *L'ull despert* constitueix, precisament, una mostra diversa de l'heterogeneïtat de mètodes que empra l'ACD i de la varietat de discursos que examina, tot i que amb un tret comú: l'atenció a les desigualtats socials, el poder i la ideologia. En el seu capítol, M. Luisa Villanueva i Noelia Ruíz apliquen la teoria dels *topoi* a l'estudi del discurs que alguns líders polítics van sostenir sobre la Guerra d'Iraq en 2003. A més del funcionament dels *topoi*, les autores completen la seua anàlisi amb aspectes relatius a la retòrica de l'argumentació i les estratègies enunciatives. Les conclusions que extrauen és que el discurs de George Bush està configurat al voltant d'un patró d'oposicions axiològiques entre «moral» i «immoral», d'una manera semblant a la polarització que Tony Blair estableix entre «joc net» i «joc brut». En canvi, l'argumentació de Dominique Villepin no és bipolar, sinó que desplega un ventall de punts de vista que s'adeqüen al seu paper com a mediador en el conflicte. Mentre que els dos primers opten per resoldre un problema eliminant-lo directament, l'argumentació del polític francès pretén persuadir a través del raonament i la reflexió. En el capítol següent, Andreu Casero analitza els textos periodístics que van informar sobre el tancament a Barcelona de centenars d'immigrants el 2001 arran de la promulgació de la llei d'estrangeria. L'estudiós fa servir la perspectiva teòrica de la sociologia de la comunicació i de l'ACD, que afavoreixen l'anàlisi qualitativa de les dades en detriment de la metodologia merament quantitativa. El treball es fonamenta en l'anàlisi del context (la llei d'estrangeria), l'accés al discurs informatiu (basat en la premissa segons la qual el poder sobre el discurs és una qüestió d'accés, és a dir, el poder està exercit per aquell que controla el discurs) i les estratègies discursives que modelen la representació social dels immigrants. Casero explica que la representació dels immigrants està constituïda a l'entorn de l'eix «legal» i «il·legal», promou la seua percepció com a treballadors abans que persones i els vincula a la delinqüència. Les estratègies discursives que els diaris empren són de caràcter lèxic (metàfores amenaçadores per crear alarma social, generalització per crear estereotips) i la polarització entre «ells» (atributs negatius) i «nosaltres» (virtuts positives). Tot plegat, la construcció periodística de la identitat dels immigrants s'assoleix a través de tres eixos: la legalitat i la il·legalitat, la feina (es consideren mà d'obra només) i la caracterització com a radicals i intransigents. La premsa separa les protestes dels immigrants del debat suscitat per la llei d'estrangeria i contraposa constantment el discurs de la seguretat i el de la solidaritat, de manera que la qüestió de la immigració es presenta com un conflicte. A través de l'anàlisi del discurs i de la psicoanàlisi, Laia Climent examina la representació del cos femení en els anuncis i els nous models de dona que promou la publicitat: la dona «capritxosa» que consumeix compulsivament i la dona que rebutja el seu propi cos per imperfecte. La publicitat influeix en el comportament social, especialment el de les adolescents que pateixen trastorns físics i psíquics per pretendre emular aquests models. Climent també emfatitza la vinculació que la publicitat té amb el discurs del neoliberalisme en potenciar el consumisme desmesurat.

El capítol següent s'ocupa d'un dels fenòmens mediàtics que més protestes ha generat per part de sindicats, associacions culturals i cíviques, periodistes i partits polítics progressistes: la gestió de Radiotelevisió Valenciana. En concret, Carla González i Isabel Olid analitzen una sèrie de noticiaris de Canal 9 d'agost de 2010 per demostrar que aquest mitjà de comunicació manipula la informació i adoctrina l'audiència. Després de fer unes consideracions generals (el marc referencial dels noticiaris és Espanya, s'exalta

constantment València com a centre tecnològic amb afirmacions hiperbòliques o infundades, es banalitza la identitat dels valencians reduint-la a estereotips i s'ometen dades desfavorables a la gestió del govern), les autores exploren la selecció temàtica i es detenen en l'estudi d'una notícia concreta sobre la Ciutat de les Arts i les Ciències, emblema de la política de grans esdeveniments i monuments del Partit Popular. Pel que fa a la tria d'informació, González i Olid detecten un 40% de continguts trivials (successos, societat), als quals es dediquen, a més a més, major temps que a la resta; així mateix, observen una omissió sistemàtica de dades importants per a la interpretació de les notícies (fenomen que anomenen «descontextualització»), el predomini d'arguments emotius, l'ús de paraules i expressions elogioses amb el govern valencià i la redundància d'actors que repeteixen les mateixes dades en la mateixa notícia i ofereixen, doncs, un únic punt de vista sobre els fets. Per mitjà de les aportacions que procuren els estudis de gènere i la psicoanàlisi, Josep-Anton Fernàndez explora la relació que s'estableix entre la construcció del subjecte masculí i la ideologia «no nacionalista» (l'atac al catalanisme i a la política lingüística de Catalunya) en dues obres autobiogràfiques de Xavier Pericay i Lluís M. Todó. El punt clau de la seua anàlisi és el concepte freudià de «novel·la familiar», el relat mitjançant el qual «l'infant escenifica el drama d'identificació i d'ambivalència, d'amor i rivalitat, de separació i reconciliació amb els seus pares». Els pares equivalen, és clar, a pàtria. Si el problema principal de l'autobiografia de Pericay és el lament per la manca de reconeixement públic de la seua obra, en canvi el de Todó és la dialèctica entre l'autenticitat i la falsedat, lligades a la llengua i la identitat i a la construcció de la personalitat pròpia. En l'últim capítol, Óscar Diaz tracta les línies de convergència de la traductologia i l'ACD, concretament, l'adopció d'una perspectiva crítica en els estudis sobre traducció. És obvi que la traducció té una funció essencial en la reproducció del poder i la ideologia dels textos, que és l'objectiu central de l'ACD. D'acord amb Diaz, aquest canvi de perspectiva en els estudis traductològics implica un *power turn*, *social turn* o *ideological turn* en l'evolució de la matèria, segons la qual la traducció actua com a mediació comunicativa entre individus situats en unes determinades coordenades socials i culturals i contribueix, entre altres, a difondre els estereotips culturals. Les traduccions il·lustren les relacions polítiques a través d'operacions de coerció i ocultació (censura de textos, per exemple), resistència (transformació de l'original per adaptar-lo a les expectatives del receptor) i legitimació o descrèdit en la manera de presentar un col·lectiu. En aquest sentit, com que acompleix una funció de reproductora ideològica, hauria d' evitar la perpetuació automàtica i acrítica de les normes dominants.

En definitiva, *L'ull despert* amplia la producció d'estudis discursius en català i també el seu abast, en incorporar-hi una dimensió crítica que acosta la tasca acadèmica a la societat, de la qual roman massa sovint desvinculada.

ANTONI MAESTRE

Universitat d'Alacant

antoni.maestre@ua.es

Departament de Filologia Catalana

Ap. de Correus 99

E-03080 Alacant